

Otázka: Podstata práva

Předmět: Základy společenských věd

Přidal(a): katka

1. Právo

- souhrn norem lidského chování, jejichž dodržování je vynucováno státem.
- jsou pro společnost závazné
- souhrn předpisů, podle kterých se řídí a organizuje život v lidské společnosti
- vznik a existence práva je důsledkem vzniku a existence určitých společenských vztahů
- možností sankce a kodifikací se právní norma liší od morálního pravidla, které také ukládá určitý způsob chování (mnohem širší než právo), ale k jeho prosazení nejsou prostředky -> trestem je odsouzení společností a výčitky svědomí
- právo je minimum morálky - v právním řádu musí být ošetřeno to nejdůležitější z morálky, což je nutné k udržení společnosti

morálka

- souhrn norem, kterými se řídí naše chování; mohu se svobodně rozhodnout, zda je dodržím nebo ne (potlačím svědomí nebo ne)
- morální povinnosti se týkají vnitřní stránky jednání (pohnutek a úmyslů) X právo smýšlení člověka neovlivní, slouží k usměrňování jednání lidí „bez svědomí“
- vymezuje, co by mělo být (ideál) X právo vymezuje dolní mez, hranici, která nesmí být překročena
- formovala se během historie, je součástí tradice a kultury

2. Vývoj práva

- každá společnost si od svého vzniku stanovuje pravidla chování, kterými se lidé musí řídit
- právo bylo zprvu obsaženo v náboženských a společenských pravidlech
- právo jako řád, jenž přiznává možnost chovat se určitým způsobem, nejprve existovalo pouze ve svědomí lidí = právo zvykové

právo zvykové (obyčejové, tradiční)

- od někdy až do 1800 př.n.l.
- předává se z generace na generaci ústní formou
- existuje pouze ve svědomí, stejně závazné jako psané

- základ trestního práva

právo psané

- 1800 př.n.l. až současnost
- zpočátku sjednocené, sepsané a zveřejněné obyčejové předpisy
- 1800 př.n.l. - Chammurapiho zákoník - jeden z nejstarších; „oko za oko“
- 500 př.n.l. vzniká římské právo - nejrozvinutější právní systém starověku

přirozené - myšlenka se formuluje v renesanci; tím, že se člověk narodil jako člověk, má nějaká práva, tyto práva nejsou darovaná státem => lidská práva - přišel s ní Hugo Gratius; souvisí s nástupem měšťanstva - právo na život, osobní svoboda

pozitivní, psané právo - stvořené člověkem pro člověka, nemusí respektovat zásady přirozených lidských práv; př. v totalitě

vývoj konceptu lidských práv:

- 1215 Magna charta liberatum - Anglie; omezení pravomocí krále (král Jan)
- renesance: Hugo Grotius - holandský právník, uvedení konceptu přirozeného práva
- 17. století - Hobbes, Locke: Stát slouží k obraně přirozených práv
- 1776 Deklarace nezávislosti USA
- 1789 Deklarace práv člověka a občana - VFR, schválena Národním shromážděním
- 1791 Bill of Rights k ústavě USA

- 20.století:
- valné shromáždění OSN - 10.12. den lidských práv; nejpoužívanější vyčet lidských práv: **Všeobecná deklarace lidských práv a svobod** (článek 1: *Všichni lidé rodí se svobodní a sobě rovní co do důstojnosti a práv. Jsou nadáni rozumem a svědomím a mají spolu jednat v duchu bratrství.*)
- 1966 - Mezinárodní pakt o občanských a politických právech a Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech = normativně závazné pro členy OSN, začleněny do právních systémů východoevropských zemí po podpisu Závěrečného aktu KBSE (Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě) v Helsinkách 1975 - ČSR podepisuje, ale nerespektuje
- Charta 77 = občanské sdružení, které za komunistického režimu bojovalo za rozšíření občanských a politických svobod občanů ČSR
- 1950 **Evropská úmluva o lidských právech** - Rada Evropy = vznik Evropského soudu pro lidská práva a Evropské komise pro lidská práva
- 1992 **Listina základních práv a svobod** - přijata federálním shromážděním ČSFR 16.12.1992 - součástí ústavního pořádku ČR

3. Právní řád a právní norma

- **právní řád** = souhrn všech právních předpisů ve státě
- každý stát má svůj právní řád a vyžaduje jeho dodržování po vlastních občanech i cizincích, kteří pobývají na území státu
- je uspořádán *stupňovitě* podle důležitosti jednotlivých druhů právních předpisů, podle názvu a podle toho, který státní orgán je vydal
- tvoří uzavřený *myšlenkový celek* odlišný od právních řádů jiných států

- soustava právních norem, z nichž každá je v organickém vztahu k ostatním a tvoří s nimi logický celek; normy se obsahově doplňují a navazují na sebe a nesmějí mezi nimi být rozpory; každý zákon musí být v souladu s ústavou -> o soulad dbá Ústavní soud
- logická jednota je uskutečnitelná tím, že všechny normy jsou projevem jediné vůle - vůle právotvorných orgánů státu
- neustále se vyvíjí a mění

Ústava a ústavní zákony

předpisy zákonné (základní) - parlament

zákony a zákonná opatření

Vládní nařízení

předpisy podzákonné (prováděcí) - vláda, vyhlášky ministrů ministři, kraje, obce

vyhlášky nižších státních orgánů (obcí)

- předpisy se liší v právní síle - důležitosti
- předpisy nesmí být v rozporu s Ústavou a s Listinou základních práv a svobod; **v č. 3 dáno**, že listina je součástí ústavního pořádku ČR (!)

zákonnost

- = důsledné dodržování právního řádu
- závisí na dobré znalosti právních norem a na přesvědčení o nutnosti jejich dodržování

- v úsilí zajištění zákonnosti se uplatňují dvě základní zásady: 1) před zákonem jsou si všichni rovni; 2) neznalost zákona neomlouvá (*ignorantia iuris non excusat*)
- znalost právního řádu a představy o spravedlnosti a účelnosti právních norem se nazývá právní vědomí - je ovlivněno: vzděláností, kulturní a morální úrovní občanů, tím jak účinně, rychle a spravedlivě řeší státní orgány právní spory a zakročují při porušení právního řádu

právní normy

- všeobecně závazná pravidla chování účastníků právních vztahů, jejichž dodržování je vynutitelné státem
- tvoří a vydávají je státní orgány předepsaným postupem v předepsané písemné formě
- tvorba právních norem = legislativa (*lex = lat. zákon*)
- postihem za porušení je sankce (př. trest, úroky z prodlení, náhrada škody)
- soubor právních norem je právní předpis (např. zákon nebo vyhláška)
- stát jimi normami upravuje společenské vztahy, v nichž je nutné za přispění státní moci poskytovat jejich účastníkům právní jistotu a ochranu = právní vztahy; ostatní společenské vztahy se řídí morálními normami
- druhy:

1. podle způsobu jak vymezují chování

zavazující - ukládají povinnost k aktivnímu chování (např. zaplatit daň) -> **příkazující** normy; nebo zakazují určité činnosti -> **zakazující** normy

opravňující - umožňují volbu některého způsobu chování (př. pokuta za porušení smlouvy můžu, ale nemusím být ve smlouvě ujednána)

2. podle závaznosti:

donucující (kogentní) - závazné bezvýhradně; nepřipouští odchyly (př. povinnost zaměstnavatele seznámit zaměstnance s předpisy o bezpečnosti a ochraně zdraví při práci)

podpůrné (dispozitivní) - relativně nezávazné; používají se v případech, kdy si účastníci své vztahy neupraví jinak (obsah smluv)

• **publikace a forma právních předpisů**

- ústava, ústavní zákony, zákonná opatření, vládní nařízení a důležité vyhlášky se uveřejňují ve **Sbírce zákonů České republiky**
- k publikaci ostatních prováděcích předpisů slouží **věstníky** jednotlivých ministerstev
- při citaci se uvádí název předpisu, číslo lomené rokem vydání + Sb.
- obsah bývá uveden zdůvodněním účelu předpisu, potom následuje právní ustanovení a v závěru bývá **zrušovací ustanovení** (derogační klauzule) - uvádí se tu, které dosavadní normy se tím ruší + datum nabytí účinnosti
- **novelizace** = změna části nebo doplnění předpisu
- **platnost** právního předpisu znamená, že byl vytvořen předepsaným způsobem příslušným státním orgánem (prošel legislativním procesem) a stal se součástí právního řádu; předpis je platný ode dne vydání

- **účinnost** je povinnost řídit se předpisem; účinnost nabývá dnem vyhlášení, ale většina předpisů nabývá účinnost později, po období od platnosti do účinnosti tzv. *vacatio legis* - doba pro studium a přípravu předpisu
- působnost právního předpisu
 1. osobní - na které osoby se vztahuje (př. řidiči)
 2. územní - prostor v němž se předpis uplatňuje (pravidla CHKO)
 3. časová - od kdy nebo do kdy platí = účinnost
 4. věcná - čeho se týká

4. Právní vztahy

- vztahy upravené právními normami, kterými se účastníci musí řídit - vynucuje je stát
- prvky právních vztahů:
 1. **účastníci** (subjekty) - osoby fyzické (lidé) a právnické (uměle vytvořené subjekty) - možnost osob účastnit se právních vztahů je podmíněna jejich způsobilostí k právům a povinnostem, tzv. právní subjektivitou
 2. **obsah** - práva a povinnosti účastníků
 3. **předmět** - cíl (účel), k němuž práva a povinnosti účastníků směřují

5. Účastníci právních vztahů

- **člověk** (dříve fyzické osoby) mají dvojí právní způsobilost:

1. **právní osobnost (právní subjektivita)** neboli způsobilost k právům a povinnostem

- umožňuje člověku být účastníkem právního vztahu a mít v něm práva a povinnosti
- vzniká narozením, zaniká úmrtí (prohlášením za mrtvého), za některých situací i počaté dítě
- např. právo dědit

2. **svéprávnost (způsobilost k právním úkonům)**

- vlastním jednáním zakládat, měnit a rušit své právní vztahy
- vzniká v plném rozsahu až zletilostí; popř. uzavřením manželství - soud může povolit uzavření manželství staršímu 16 let
- od 16 let může získat každý člověk plnou způsobilost právně jednat - musí prokázat, že je schopen se sám živit a obstarávat si sám své záležitosti - přiznává ji soud; v 15 letech může člověk uzavřít pracovní smlouvu, pokud dokončil základní vzdělání; od 15 možnost porýdit závěť
- soud může fyzické osoby ze závažných důvodů (př. duševní nemoc) **omezit svéprávnost** - max. na 3 roky; do teď na základě lékařské dokumentace X nyní soud zjišťuje na přání člověka, soud rozhodne na jak dlouho, ale max. 3 roky.....(!) do teď zbavení způsobilosti nebo omezení
- za nesvéprávné nebo nezletilé osoby jednájí jejich zákonní zástupci - rodiče,

opatrovníci

- **právnícké osoby**

- uměle vytvořené subjekty, které v právních vztazích vystupují a jednají jako lidé
- podstatu právnických osob tvoří buď lidé, nebo věci - podle toho rozlišujeme:
 - společenství osob (korporace) - tvoří sdružení fyzických osob; práva a závazky sdružení nejsou právy a závazky jeho jednotlivých členů; v právních vztazích vystupuje jako samostatná bytost; př. obchodní spol., družstvo, spolek
 - společenství věcí, majetku - nadace nebo fondy - mají-li peněžní podstatu; podniky nebo ústavy - podstatou jsou majetková zařízení
 - společenství právnických osob - sdružení, jedná a vystupuje v právních vztazích samostatně a nezávisle na právnických osobách
- organizace, které vznikly zákonným způsobem; většinou na základě písemných smluv nebo zakládacích listin zápisem do evidence - do obchodního nebo jiného rejstříku
- zanikají vymazáním z evidence, zpravidla po likvidaci
- při právních úkonech jsou právnícké osoby zastupovány osobami fyzickými, které jednají jejich jménem a na jejich účet buď přímo jako jejich orgány, nebo nepřímo na základě plné moci jako jejich zástupci
- právníckou osobou je také stát a charakter právnícké osoby, tzv. veřejnoprávní korporací, mají i územní samosprávné celky - např. obce

6. Právní skutečnosti objektivní a subjektivní

- skutečnosti, s nimiž právní norma spojuje vznik, změnu nebo zánik právního vztahu
 - ke vzniku, změně nebo zániku právního vztahu dochází samočinně nebo záměrně -> dva druhy právní skutečnosti:
1. **objektivní skutečnosti** - vyplývají z přírodních zákonitostí, které působí na právní vztahy **samočinně**, nezávisle na vůli a jednání účastníků těchto vztahů; například:
 - úmrtí člověka - vznik dědických vztahů, zánik rodinných vztahů
 - uplynutí času - dítě dospěje a dosažením zletilosti zaniká jeho právní zastupování zákonnými zástupci
 - přírodní katastrofa - vzniká povinnost pojišťovny k plnění na základě této pojistné události; pojišťovna musí nahradit škodu
 2. **subjektivní právní úkony** - právní vztahy se zakládají, mění nebo ruší **záměrně a uvědoměle**; sami se rozhodujeme na základě naší vůle; např. dítě uplatňuje nárok na výživné, uzavření smlouvy, manželství; platný právní úkon musí být určitý, srozumitelný, svobodný (bez nátlaku) a vážně míněný
 - **objektivní právo** - právní předpisy upravující právní vztahy; př. vyživovací povinnost rodiče po rozvodu
 - **subjektivní právo** - nárok, oprávnění účastníka vztahu; př. dítě má nárok na výživné

7. Právní stát

- stát, v němž je vztah mezi občanem a státem vymezen pomocí práva

- právní řád stanoví pravidla chování státních orgánů, aby nemohla být jejich moc zneužita proti občanů a také pravidla chování občanů ve státě; vymezuje vztah mezi občany a státem
- je prosazována vlada práva
- definice v 19. století v Německu -> kontinentální „legalistické pojetí“ - otřeseno nacismem, stalinismem, fašismem
- nestačí vázanost státu právním řádem, protože tyto zákony mohou být zneužitelné (Německo třetí říše) => vzniká nová podmínka - stát musí být vázán přirozenými lidskými právy (Listina základních práv a svobod - federální shromáždění)
- koncepce omezené vlády = státní moc se sama omezuje -> zákony nesmí zasahovat do lidských práv - stát sám sobě klade meze, aby nedošlo k porušení lidských práv
- stát je ochráncem zákonů, které sám vytváří, ale musí je vytvářet zákonem stanoveným způsobem (na základě ústavy pouze pověřené orgány)
- v právním státě platí pro stát: „Každý může činit, co není zákonem zakázáno a nikdo nemůže být nucen činit, co zákon neukládá.“ => co není zakázáno je dovoleno X problémem může být nízká morálka lidí - zneužívá mezer v zákonech
- 4 základní znaky právního státu:
 1. státní moc je vázána právem a uplatňuje se jen na základě zákona a v jeho mezích
 2. stát, ve kterém existuje dělba moci v horizontálním i vertikálním směru
 3. státní moc respektuje lidská práva
 4. státní moc vytváří a realizuje demokratickým způsobem a v demokratickém prostředí (politický pluralismus, pravidelné volby, neprodloužitelnost funkčního období)

- aby právní stát fungoval, je potřeba nezávislé soudnictví; soudci jsou vázáni jen platným právním řádem a svým svědomím; + systém ústavního soudnictví - chrání ústavu, aby zákony nebyly v rozporu s ní